

5. Ocampo J.A., The macroeconomics of the green economy. The Transition to a Green Economy: Benefits, Challenges and Risks from a Sustainable Development Perspective, UNEP, 2011, http://www.unep.org/greeneconomy/Portals/88/documents/research_products/UN-DESA,%20UNCTAD%20Transition%20GE.pdf (10.12.2016).

6. Ryszawska B., Globalny kryzys finansowy a wyzwania dla zrównoważonego rozwoju, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego nr 158, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Wrocław 2011,.

7. Ryszawska B., Zielona gospodarka - teoretyczne podstawy koncepcji i pomiar jej wdrażania w Unii Europejskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2013.

8. UNEP, Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication, 2011, www.unep.org/greeneconomy (3.08.2017).

Ірина БЕЛОВА

к.е.н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Олійно-жировий підкомплекс АПК включає в себе сукупність підгалузей сільського господарства, переробної промисловості, заготівельні, торгові та інші організації, які забезпечують виробництво, транспортування, зберігання, переробку та реалізацію олійних культур і продуктів їх переробки. Таким чином, він являє собою сукупність інтегрованих видів діяльності і складає єдиний процес виробництва і реалізації кінцевої продукції.

Рослинні жири відіграють винятково важливе значення в структурі споживання людини. Вони є не тільки головним джерелом енергії, але й характеризуються високою біологічною цінністю – наявністю жиророзчинних вітамінів (А, D, E, F), численних мікроелементів, поліненасичених жирних кислот (лінолевої, лінолінової, арахідонової), які не синтезуються в організмі людини.

Мінімальний річний середньодушовий рівень споживання рослинної олії та жирів для основних соціальних і демографічних груп населення визначається згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів і наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» № 656 від 14.04.2000 р.:

– для працездатних осіб: рослинна олія – 7 кг, маргарин – 2 кг (разом у перерахунку на рослинну олію – 8 кг);

– для непрацездатних осіб: рослинна олія – 6,7 кг, маргарин – 1,5 кг (разом в перерахунку на рослинну олію – 7,5 кг) [4].

Вирощування соняшнику та виробництво олії – один з найдавніших видів агропромислового виробництва на території України, що обумовлено наявністю сприятливих природно-кліматичних умов, а також розвинутою землеробською культурою населення. Соняшникова олія – один із національних продуктів українців.

Еволюція української олійно-жирової галузі за період з 1991 р. до 2014 р. відбувалась в контексті існуючих реалій функціонування всієї економіки країни. Перший етап: 1991-1996 рр. – період високої інфляції (особливо це стосується 1991-1994 рр.), боротьба з якою змінилась масовою приватизацією державного майна (1993-1996 рр.). Другий етап: 1996-1998 рр. – період відносної стабілізації в макроекономіці, підвищення господарської активності суб'єктів ринку (в результаті чого збільшуються доходи, які спрямовуються на обслуговування дефіциту Державного бюджету), оптимістичних прогнозів щодо економічного зростання. Третій етап: 1998-2000 рр. – з'являються тенденції зростання,

проте, цей етап ознаменовано валютною кризою, загальним результатом якої стало дворазова девальвація гривні відносно долара США. Лише наприкінці зазначеного етапу розпочалося економічне піднесення галузі. Четвертий етап: з 2000 р. – період економічного зростання, що підтверджується позитивною динамікою розвитку економіки України [10].

Розвиток олійного виробництва (збільшення виробництва олії, маргарину, іншої основної та побічної продукції переробки) та виробництва олійної сировини (зростання посівних площ, підвищення врожайності та олійності насіння) є категоріями взаємозалежними та взаємопов'язаними, тому важливе значення для олійно-жирової промисловості мають об'єми вирощеної сировини [11].

Олійно-жирова промисловість є системною складовою підкомплексу, а також складною галуззю харчової індустрії, та складається з взаємопов'язаних виробництв олії, жирів, харчової олії, маргарину. Олійно-жирова промисловість у якості вихідної сировини використовує насіння олійних культур – соняшнику, льону, бавовнику, сої, гірчиці, арахісу, рапсу, коноплі тощо. Розвиток олійного виробництва суттєво впливає на розширення посівів олійних культур у сільському господарстві, підвищення їх врожайності, збільшення жирності насіння. Олія, як основна готова продукція галузі, надходить до торговельної мережі для задоволення попиту населення, а також є важливим напівфабрикатом та обов'язковим компонентом при виготовленні широкого асортименту предметів та продуктів споживання – маргарину, майонезу, мила, шампунів, мастильних засобів, стеаринових свічок, оліфи, парфумів тощо [9]. У результаті переробки насіння олійних культур отримують продукти первинної переробки (олію та шрот), продукти більш глибокої переробки (майонез, маргарин, мило, жири кондитерські, оліфи) та крихту кісточкову, отриману після переробки плодів кісточок, соняшникове борошно та білкові кислоти [2].

Олійно-жировий підкомплекс України є структурним елементом агропромислового комплексу, являє собою високорозвинену, сформовану, постійно функціонуючу систему. Динамічний розвиток його як системи дозволив повністю забезпечити внутрішні споживчі та промислові потреби в олійно-жировій продукції, істотно наростити експортний потенціал аграрносектору економіки, забезпечити цінову стабільність на ринку олійної продукції.

Механізми регулювання аграрного виробництва включають у себе структурні складові, які доцільно розділити на правові (Закони України, Укази Президента України, Постанови Верховної Ради України, Накази Міністерства аграрної політики та продовольства України, нормативні акти місцевих органів влади) й економічні (регулювання ціноутворення, податкове регулювання, бюджетна підтримка, фінансово-кредитне забезпечення, розвиток страхування, митно-тарифне регулювання, моніторинг та інформаційне забезпечення, товарні та фінансові інтервенції, розвиток інфраструктури) [6].

На думку Саблука П.Т., економічний механізм у ринкових умовах забезпечує органічний взаємозв'язок саморегулюючих важелів, інтересів (відповідальності) і стимулів досягнення економічного ефекту; саморегулюючі функції економічного механізму не виключають державного регулювання ринкових процесів згідно з законами і принципами ринкової економіки, необхідністю усунення недобросовісної конкуренції [7].

Важливим, а інколи й залежно від ситуації, головним елементом механізму регулювання є балансування попиту і пропозиції на ринку. В основі реалізації заходів урівноваження кон'юнктури ринків лежить бюджетна й податкова, структурна та інтервенційна політика, стимулювання реального сектору економіки і зайнятості [8].

Отже, механізм регулювання ринку олійно-жирової продукції має базуватись на забезпеченні балансу попиту та пропозиції олійних культур за допомогою реалізації економічних функцій держави.

Механізм регулювання діяльності підприємств на ринку олійно-жирової продукції поширюється на весь ланцюг «виробництво-зберігання-збут», і під його вплив підпадають не лише виробники сировини (сільськогосподарські підприємства) та переробні компанії, а й інші суб'єкти ринкової інфраструктури (оптові посередники, склади, елеватори, оптові склади, товарні біржі, транспортні компанії та ін.).

На механізм регулювання ринку олійно-жирової продукції будуть мати вплив фактори, які доцільно розділити на дві групи: фактори опосередкованого або непрямого впливу та фактори прямого впливу.

До факторів непрямого впливу слід зарахувати загальний стан функціонування економічної системи держави, а саме: стан розвитку економіки (стабільність національної валюти, ставка позичкового проценту в банках, рівень доходів населення, приріст ВВП, рівень інфляції та ін.), політико-правову ситуацію в країні, соціальні та демографічні процеси і т.п.

Фактори прямого впливу будуть визначатися особливостями ринку олійних культур та продуктів їх переробки, які слід поділити на внутрішні: валове виробництво олійних культур в Україні; собівартість виробництва олійних культур та продуктів їх переробки; прибутковість виробництва олійних культур та продуктів їх переробки; рівень конкуренції на ринку олійних культур та продуктів їх переробки; обсяг внутрішнього споживання олії та інших продуктів переробки; розмір попиту на внутрішньому ринку олійних культур та продуктів їх переробки для продовольчих потреб; розмір попиту на внутрішньому ринку олійних культур та продуктів їх переробки для виробництва біопалив; зростання монополізації виробництва олійних культур (діяльність агрохолдингів); імпорт інших рослинних олій (пальмових, кокосових та ін.) та зовнішні: валове виробництво олійних культур в світі; зростання чисельності населення та погіршення світової продовольчої безпеки; зростання цін на нафтопродукти та погіршення світової енергетичної безпеки; рівень цін на олійні культури та продукти їх переробки на провідних біржах світу; розмір попиту на олійні культури та продукти їх переробки в світі; загострення екологічної кризи та погіршення природно-кліматичних умов для вирощування сільськогосподарських (в т.ч. олійних) культур; війни, політичні конфлікти, стихійні лиха, що перешкоджають вирощуванню сільськогосподарських (в т.ч. олійних) культур; міжнародні стандарти якості.

Так як олійно-жировий підкомплекс вважається експортно-орієнтованою галуззю, то зовнішні фактори будуть визначати основні напрями механізму регулювання ринку в Україні. Серед зовнішніх факторів найсуттєвіший вплив на регулювання національного ринку олійних культур матимуть обсяги виробництва й споживання олійних культур та продуктів їх переробки за продовольчим, технічним (виробництво біопалив) і фуражним (кормовим) напрямками в світі.

Механізм регулювання діяльності підприємств на ринку олійно-жирової продукції включає:

– управлінський сегмент: цілі, функції, принципи, методи, засоби, способи, прийоми, процедури, технології управління, організаційні структури, які застосовуються на підприємствах олійно-жирового підкомплексу;

– правовий сегмент: Закони України, Укази Президента України, Постанови Верховної ради України, Накази Міністерства аграрної політики та продовольства України, інші нормативні та правові акти, що регулюють ринок олійних культур;

– державне регулювання, який передбачає податкове регулювання, фінансово-кредитне регулювання, регулювання експортно-імпортних операцій, державну підтримку галузі.

Механізм регулювання діяльності підприємств на ринку олійно-жирової продукції має базуватися на принципах, які урівноважать баланс державного та суто ринкового регулювання і забезпечать інтереси усіх учасників цієї взаємодії: держави, підприємств, громадян.

Систему принципів механізму регулювання варто розділити на чотири підсистеми: підсистема загальноекономічних принципів, підсистема принципів регулювання аграрного ринку, підсистема принципів регулювання ринку олійно-жирової продукції, підсистема регулювання діяльності підприємств на ринку олійно-жирової продукції.

До загальноекономічних принципів регулювання відносять принципи: пріоритету права над економікою, ефективності, справедливості, стабільності, адекватності, оптимального об'єднання адміністративно-правових і економічних важелів, поступовості та етапності,

єдності стратегічного та поточного державного регулювання, додержання вимоги матеріальної і фінансової збалансованості [3].

Регулювання аграрного ринку має базуватись на принципах, що будуть враховувати основні завдання аграрної сфери, пріоритетність серед яких належить забезпеченню продовольчої безпеки, а саме :

– принцип міжгалузевої взаємодії, що полягає в координації дій виробництва з галузями інфраструктури, зумовлює пріоритетні ланки галузі, розвиток яких здатен надати структурі галузі необхідного динамізму;

– принцип раціонального розміщення, який передбачає наближення до джерел сировини, палива, енергії, трудових ресурсів і районів споживання продовольчої продукції;

– принцип урахування територіальних особливостей розміщення галузі (розселення населення, транспортна доступність тощо);

– принцип самофінансування, що передбачає забезпечення розширеного відтворення виробництва підприємством за рахунок власних джерел;

– принцип маневреності й адаптивності, тобто наявність внутрішньої самоналагоджувальної системи, яка спрацювала б при відхиленні від вибраної стратегії в реальних умовах життя, нейтралізувала б негативні інерційні сили і дала б змогу вийти на реальні траєкторії розвитку [1].

М.А. Латинін наголошує, що основними принципами державного регулювання розвитку аграрного сектора мають бути: пріоритетність та аграрний протекціонізм, системність та комплексність, передбачуваність та прозорість, послідовність і справедливість, зрозумілість та ефективність, екологічна доцільність [5].

Принципи регулювання діяльності підприємств на ринку олійно-жирової продукції базуються на принципах регулювання аграрного ринку та враховують певні особливості галузі, серед яких, на нашу думку, доцільно виділити наступні:

– екологічної безпечності виробництва. Вирощування олійних культур потребує інтенсифікації виробничих процесів за рахунок хімізації сільськогосподарського виробництва, а це, у випадку нераціонального застосування, може призвести до погіршення екології;

– раціонального використання земельних ресурсів. Так як недотримання сівозмін при вирощуванні соняшнику та ріпаку може стати причиною деградації ґрунтів, тому виникає необхідність державного контролю за сівозмінами;

– сертифікації та безпеки олійних культур та продуктів їх переробки відповідно до міжнародних стандартів;

– поглибленої переробки сировини для експорту готових олій;

– державне стимулювання розвитку переробної промисловості для створення доданої вартості на території України, оскільки це дасть змогу досягти значно більших економічних та соціальних ефектів. Економічно вигідніше переробляти сировину в країні та експортувати готову продукцію. Окрім того, налагодження переробки передбачає збільшення кількості робочих місць;

– продуктової диверсифікації на ринках олійних культур та їх переробки передбачає стимулювання виробництва та реалізації значно більше видів сировини та готової продукції за продовольчим, фуражним та енергетичним напрямками;

– розширення ємності внутрішнього ринку олійних культур за рахунок виробництва біопалива в умовах політичної та енергетичної кризи. Реалізація зазначеного принципу регулювання набуває гострої актуальності внаслідок високої залежності України від вуглеводнів, які імпортуються з інших країн. Тому виробництво альтернативних джерел енергії з ріпаківих та інших олій дозволить збільшити попит на вітчизняну продукцію та зменшити енергетичну залежність країни;

– інноваційність галузі виробництва олійних культур та продуктів їх переробки означає, що запровадження інновацій у сферу виробництва сировини та готової продукції є важливою умовою забезпечення ефективного зростання галузі;

– помірний протекціоналізм виробництва олійних культур як важливої експортно-орієнтованої та бюджетонаповнюючої галузі передбачає державну підтримку виробництва та експорту олійних культур за кордон.

Отже, механізм регулювання діяльності підприємств на ринку олійно-жирової продукції визначається системою принципів, що відображають важливість зазначеного ринку для забезпечення енергетичної та продовольчої безпеки України.

Література

1. Дейнеко Л. В. Еколого-економічні засади формування та реалізації державної політики у сфері продовольчого забезпечення країни [Електронний ресурс] / Л. В. Дейнеко, Е. І. Шелудько // Режим доступу: www.economics-ofnature.net/uploads/arhiv/2009/Dejneko.pdf.

2. Дерв'яно О. Г. Розвиток підприємств олійно-жирової промисловості України / О. Г. Дерв'яно // Економіка АПК. – 1999. – № 3. – С. 25–29.

3. Економіка України: потенціал, реформи, перспективи: у 5 т. Т.3: Макроекономічна політика, прогнозування і державне регулювання економіки / За ред. В. Ф. Бесєдіна, Н. Ю. Гончар – Київ, 1996. – С. 241–254.

4. Жадан Т. А. Оцінка та прогнозування попиту на продукцію олійно-жирової галузі України / Т. А. Жадан // Бізнес Інформ. – 2014. – № 9. – С. 172–178.

5. Латинін М. А. Теоретичні підходи щодо визначення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України [Електронний ресурс] / М. А. Латинін // Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/Dutp/2005-2/txts/galuz/05lmaseu.pdf>.

6. Пісоцький А. А. Організаційно-економічні заходи удосконалення ринкового регулювання аграрного виробництва [Електронний ресурс] / А. А. Пісоцький // Режим доступу: www.pdaaedu.ua/sites/default/files/nppdaa/spec/106.

7. Саблук П. Т. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології / П. Т. Саблук, М. Й. Малік, В. Л. Валентинов. – Київ: ІАЕ, 2002. – 207 с.

8. Суть, структура, місце галузі олійництва в господарстві країни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eworks.com.ua/work/984_Oliino_jirovii_kompleks_Ukraini.html.

9. Гаршин С. І. Державне регулювання розвитку олійного виробництва в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. канд. наук з держ. упр. спец. 25.00.02 – «механізми державного управління» / Гаршин С. І. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Харків, 2004. – 20 с.

10. Томілін О. О. Сутність механізму регулювання міжгалузевих відносин в агропромисловому комплексі / О. О. Томілін // Економіка розвитку. – 2013. – № 1(65). – С. 71–77.

11. Характеристика олійно-жирового комплексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-humangeography-ukraine-world/275-harakterystyka-oliyno-zhyrovogo-kompleksu-ukrainy>.

Андрій БУТОВ

к.е.н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Одним з основних напрямків розвитку економіки України є її орієнтація на посилення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і, що особливо важливо, посилення експортної спрямованості обробних галузей. Під впливом конкуренції в країні активно формуються умови, які спричиняють необхідність інноваційно-технологічної модернізації діючих підприємств в традиційних галузях. Головний механізм забезпечення інноваційного